

УДК 336.773(477)

О. І. Гонга, д-р екон. наук, професор

М. В. Дубина, канд. екон. наук, доцент

І. А. Пархоменко, магістр

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ

О. И. Гонга, д-р экон. наук, профессор

М. В. Дубина, канд. экон. наук, доцент

И. А. Пархоменко, магистр

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ И ЕЕ СОВРЕМЕННОЕ РАЗВИТИЕ В УКРАИНЕ

Olena Gonta, Doctor of Economics, Professor

Maksym Dubyna, PhD in Economics, Associate Professor

Irina Parhomenko, master

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE CREDIT SYSTEM AND ITS CURRENT DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті розглянуто теоретичні аспекти функціонування кредитної системи у межах національної економіки. Зокрема, ідентифіковано два наукові підходи до вивчення окресленої системи, наведено її основні інститути, які були поділені на дві групи: банки (центральный банк та комерційні банки) та парабанківські установи (кредитні спілки, ломбарди, фінансові установи, юридичні особи-лізингодавці). Також було проаналізовано історичні засади формування кредитних систем, визначено основні періоди зазначеного процесу, описано особливості їх протікання. Було реалізовано аналіз сучасного стану кредитної системи України з описом тенденцій функціонування базових кредитних установ у її межах та ідентифікацією основних особливостей розвитку такої системи.

Ключові слова: кредит, кредитна система; банк; кредитна спілка; фінансова компанія; ломбард; юридична особа-лізингодавець.

В статье рассмотрены теоретические аспекты функционирования кредитной системы в рамках национальной экономики. В частности, идентифицированы два научных подхода к изучению данной системы, приведены ее основные институты, которые были разделены на две группы: банки (центральный банк и коммерческие банки) и парабанковские учреждения (кредитные союзы, ломбарды, финансовые учреждения, юридические лица-лизингодатели). Также были проанализированы исторические основы формирования кредитных систем, определены основные периоды их развития, описаны особенности их протекания. Было реализовано анализ современного состояния кредитной системы Украины с описанием тенденций функционирования базовых кредитных учреждений в ее пределах и идентификацией основных особенностей развития такой системы.

Ключевые слова: кредит; кредитная система; банк; кредитный союз; финансовая компания; ломбард; юридическое лицо-лизингодатель.

The article considers the theoretical aspects of the functioning of the credit system within the national economy. In particular, two scientific approaches to the study of the outlined system have been identified, and its main institutions, which have been divided into two groups: banks (Central Bank and commercial banks) and non-bank financial institutions (credit unions, pawn shops, financial institutions, leasing companies) have been given. Also, the historical principles of the formation of credit systems have been analyzed, the main periods of the mentioned process have been determined, and the features of their occurrence have been described. The current state of the Ukrainian credit system has been analyzed, the trends of the functioning of its basic credit institutions have been described, and the main features of the development of such a system have been identified.

Keywords: credit; credit system; bank; credit union; financial company; pawn shop; leasing company.

Постановка проблеми. Кредитна система будь-якої країни є невід'ємною складовою розвитку національної економіки. Окреслена система має здатність продукувати фінансові ресурси, які надаються у позику економічним суб'єктам та дозволяють їм збільшити можливості власного споживання товарів, робіт та послуг. Вищезазначене активізує економічні процеси у країні і підвищує рівень її економічного розвитку загалом.

Кредитування є одним із основних способів отримання додаткового фінансування в тих країнах, де фондовий ринок є нерозвинутим, а операції з цінними паперами не

набули значного поширення. Така ситуація склалася і в Україні. Фактично в нашій державі отримати кредит для невеликих та середніх за розмірами підприємств є єдиним способом залучення додаткового фінансування для власної діяльності. Великі корпорації, використовуючи більші фінансові можливості, мають змогу виходити на міжнародні фінансові ринки і таким чином залучати додаткові кошти у власну діяльність. Проте для України такі випадки поки є поодинокими, а окреслені процеси не набули масового характеру.

Саме вищевказане дає підстави стверджувати про вагомую роль кредитної системи у розвитку національного господарства України, що підвищує цікавість до проведення наукових досліджень такої системи з боку вчених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні вже сформовано значну сукупність наукових робіт у сфері пізнання особливостей функціонування та розвитку кредитного ринку, кредитної сфери як макроекономічних систем, кредитних установ різних типів як окремих підприємств. До авторів наукових праць в цій сфері варто віднести таких: Н. І. Версаль, О. Д. Вовчак, О. М. Гладчук, В. І. Грушко, О. М. Колодізев, І. О. Лютий, В. І. Міщенко, С. В. Міщенко, А. М. Мороз, С. В. Науменкова, О. П. Орлюк, О. М. Петрук, М. Ф. Пуховкіна, С. К. Реверчук, Н. М. Руцишин, М. І. Савлук та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на значні напрацювання у сфері пізнання та обґрунтування особливостей розбудови кредитної сфери країни, поглиблення вимагає застосування системного підходу до її вивчення, опису сучасного стану з метою ідентифікації поточних проблем, вирішення яких дозволило б активізувати роботу кредитних установ та підвищити обсяги виданих ними ресурсів для діяльності економічних суб'єктів різних типів.

Мета статті. Метою статті є вивчення теоретичних особливостей функціонування кредитної системи як макроекономічного об'єкта дослідження та проведення аналізу його сучасного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Необхідною умовою ефективної організації кредиту як форми економічних відносин і невід'ємного елементу процесу розширеного відтворення є функціонування кредитної системи, яка опосередкує весь механізм суспільного відтворення і служить міцним фактором концентрації виробництва і централізації капіталу, сприяє швидкій мобілізації тимчасово вільних грошових коштів економічних суб'єктів та їх використанню у межах національного господарства країни.

Сутність кредитної системи може бути виражена через застосування двох концептуальних підходів до дослідження її змісту:

1) функціональний – за якого кредитну систему розглядають як сукупність кредитних відносин, форм кредиту і методів кредитування;

2) інституційний – згідно з яким під кредитною системою розуміють сукупність кредитних установ, які здійснюють свою діяльність у межах національної економіки.

Частіше у науковій літературі використовують другий підхід, що характеризує форму організації кредитних відносин у суспільстві через кредитні установи, які акумулюють вільні кошти й надають їх у позику. Досить часто кредитні установи не залучають кошти фізичних та юридичних осіб, а надають позики своїм клієнтам за рахунок власних ресурсів або залучених кредитних ресурсів, що отримують від інших фінансових установ (рис. 1).

Кредитна установа – фінансова установа, яка відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик (стаття 1 Закону) [9]. Отже, кредитну систему можна розглядати як сукупність кредитних установ, що функціонують у межах національної економіки, виконують свої функції та надають послуги кредитного характеру згідно з нормами чинного законодавства.

КРЕДИТНА СИСТЕМА (КС)		
КС опосередкує весь механізм суспільного відтворення і служить міцним фактором концентрації виробництва і централізації капіталу, сприяє швидкій мобілізації тимчасово вільних грошових коштів економічних суб'єктів та їх використанню у межах національного господарства країни		
підходи до визначення сутності КС		
<i>функціональний</i>		<i>інституційний</i>
кредитну систему розглядають як сукупність кредитних відносин, форм кредиту і методів кредитування		під кредитною системою розуміють сукупність кредитних установ, які здійснюють свою діяльність у межах національної економіки
інститути кредитної системи		
<i>банки</i>		<i>небанківські фінансово-кредитні установи</i>
<i>центральный банк</i>	<i>комерційні банки</i>	
реалізує грошово-кредитну й валютну політику уряду, здійснює емісію, управляє офіційними валютними резервами, є банком держави та всіх інших кредитних інститутів	безпосередньо забезпечують процес кредитно-розрахункового і фінансового обслуговування економіки, надають відповідні послуги економічним суб'єктам (фізичним особам, підприємствам, організаціям та установам, включаючи самі банки)	зосереджують свою діяльність на окремих, як правило, невеликих сегментах ринку фінансових послуг, функціонують для певного типу клієнтури або пропонують відносно вузький спектр можливих послуг; заповнюють ті ніші, які з тих чи інших економічних або нормативно-правових причин залишаються поза увагою банківських установ

Рис. 1. Сутність та складові кредитної системи

Джерело: складено авторами на основі [1; 3; 5–8].

На різних етапах суспільного розвитку види кредитних установ постійно змінювалися згідно з трансформаційними процесами соціально-економічного життя суспільства та ускладненням кредитних відносин. Загалом, еволюційний шлях кредитної системи можна представити через визначення п'яти основних етапів (рис. 2). Розглянемо їх докладніше.

1-й етап – характеризується існуванням примітивних форм кредитних відносин, що часто опосередковувалися не грошима, а натуральними товарами. Відносини щодо передачі частини тимчасово вільних ресурсів у розпорядження іншій особі відбуваються безпосередньо між кредитором та позичальником. За цих умов кредитна система відсутня, а у кредитних відносинах домінує елемент випадковості щодо кожної конкретної кредитної угоди.

2-й етап – характеризується виникненням перших прототипів сучасних кредитних установ. За своєю сутністю це не були установи у теперішньому розумінні, на цьому етапі окремі кредитори виконували певні функції кредитних установ, тобто кредитна система була представлена сукупністю таких людей-лихварів та їх об'єднаннями. Такі професійні кредитори виникли під впливом розвитку торгових відносин у державах античного світу, зокрема, у Стародавній Греції та Стародавньому Римі. Обсяги зазначених операцій не були значними, але примітивні фінансові послуги такі суб'єкти надавали.

3-й етап – характеризується процесом інституціоналізації кредитної системи та створенням і становленням перших кредитних установ, які за своїм змістом нагадують сучасні комерційні банки та кредитні спілки. Такі установи акумулювали тимчасово вільні кошти значної кількості фізичних осіб і надавали їх тим суб'єктам, які мали в них потребу. Зазначена діяльність давала змогу поєднати інтереси кредиторів і позичальників у макроекономічних масштабах та створити оптимальні умови для руху капіталів. Домінуючою формою кредитних відносин поступово стає банківський кредит.

4-й етап – створення в європейських країнах регулюючих органів в особі центральних банків, які здійснювали нагляд за функціонуванням кредитних установ та

впроваджували нові методи регулювання їхньої діяльності. Цей етап виводить кредитні відносини на якісно новий, регульований рівень, що дає можливість використовувати різні інструменти державного впливу на функціонування кредитного механізму з метою усунення диспропорцій у розвитку національної економіки.

5-й етап – еволюційний розвиток небанківських фінансово-кредитних установ у процесі соціально-економічного розвитку суспільства. Поява зазначених установ відбувалася протягом століть у процесі ускладнення економічного життя та грошово-кредитних відносин. Так, ломбарди, або подібні до них установи, виникли фактично одночасно з появою перших банків і за своєю діяльністю були досить простими кредитними установами, а недержавні пенсійні фонди та інститути спільного інвестування вже виникали у тих країнах, у яких стрімкими темпами відбувався промисловий переворот, спостерігався значний економічний розвиток та підвищувалися соціальні стандарти життя.

Рис. 2. Еволюція кредитної системи

Джерело: складено авторами на основі [4; 10–12].

Кредитні системи різних країн різняться за конкретним складом інститутів, але мають спільні риси у своїй структурі.

За загальною структурою всі інститути кредитної системи поділяються на дві основні групи (рис. 2):

1) банки;

2) небанківські фінансово-кредитні установи (спеціалізовані кредитно-фінансові інститути, парабанківські посередники), серед яких прийнято виділяти кредитні спілки, ломбарди, фінансові компанії, страхові компанії, тобто загалом усі організації, що надають кредитні послуги і не є банківськими установами. Зазначимо, що спектр видів парабанківських посередників значно ширше, хоча не всі вони є елементами кредитної системи. Зокрема, за особливостями законодавства багатьох країн світу до таких структур належать страхові компанії та недержавні пенсійні фонди, які є парабанківськими посередниками, але не виступають учасниками кредитної системи [1; 3].

Основною ланкою кредитної системи у більшості країн є *банківські установи*, яким належить ключова роль у кредитно-фінансовому обслуговуванні економіки. До них прийнято відносити:

1) *центральний банк*, що реалізує грошово-кредитну й валютну політику уряду, здійснює емісію, управляє офіційними валютними резервами, є банком держави та всіх інших кредитних інститутів;

2) *комерційні банки*, що безпосередньо забезпечують процес кредитно-розрахункового і фінансового обслуговування економіки, надають відповідні послуги економічним суб'єктам (фізичним особам, підприємствам, організаціям та установам, включаючи самі банки). Сукупність різних банківських установ, які функціонують у країні, утворює *банківську систему*, яка у свою чергу є складовою частиною кредитної системи [8].

Сукупність *небанківських фінансово-кредитних установ (парабанківських установ)* складає парабанківську систему, яка відрізняється від банківської тим, що зосереджує свою діяльність на окремих, переважно, невеликих сегментах ринку фінансових послуг, функціонує для певного типу клієнтів або пропонує відносно вузький спектр можливих послуг. Діяльність парабанківських установ дає змогу заповнити ті ніші, які з тих чи інших економічних або нормативно-правових причин залишаються поза увагою банківських установ, але при цьому є незадоволений попит на певні види фінансових послуг.

В Україні на сьогодні вже сформована національна кредитна система, яка включає в себе Національний банк України та низку кредитних установ, до складу яких варто віднести, насамперед, банківські установи (є найголовнішими кредиторами української економіки) та сукупність парабанківських кредитних установ – фінансові компанії, ломбарди, кредитні спілки. Лізингові, факторингові та суто кредитні компанії за чинним українським законодавством прийнято відносити до фінансових компаній.

Проаналізуємо сучасний стан розвитку кредитної системи більш детально. На рис. 3 наведено інформацію про загальну кількість кредитних установ, що функціонували в Україні протягом 2007–2016 років. Наведені дані свідчать про поступове, але нестабільне зростання окресленого показника протягом вказаного періоду. Зокрема, протягом 2007–2013 років спостерігається збільшення кількості кредитних установ, а вже у 2014 та 2016 роках було зафіксовано їх зниження. Така ситуація обумовлюється економічними та політичними подіями в Україні, після яких оновлена команда НБУ провела очищення банківського ринку України, що вплинуло на кількість комерційних банків. Також складна економічна ситуація негативно вплинула на розвиток кредитних спілок в Україні та призвела до поступового зниження їх кількості.

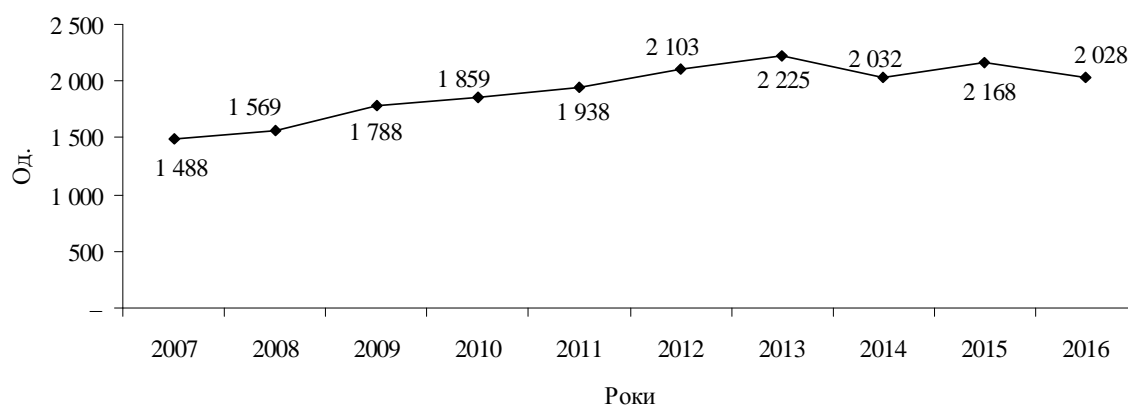

Рис. 3. Кількість кредитних установ

Джерело: складено авторами на основі [2; 7].

Відзначимо також, що у загальному обсязі кількості кредитних установ вагому питому вагу займають кредитні компанії, ломбарди, інші кредитні установи. Чисельність таких установ є значною в Україні, проте, обсяги виданих позик економічним суб'єктам ними є незначними у порівнянні з банками.

На рис. 4 наведено інформацію про обсяги позик, що були видані загалом всіма кредитними установами в Україні. Спостерігаємо майже синусоїдну тенденцію зміни досліджуваного показника. Зростання спостерігалось до 2011 року, незначний спад у 2012 році (до 741,07 млрд грн), та поступове збільшення обсягів кредитування до 2014 року, за яким відбувся значний спад зазначеного показника. У 2016 році загальний обсяг виданих позик становив 626,08 млрд грн, що у гривневому еквіваленті відповідає показнику середини 2008 року. Проте у 2008 та у 2016 роках вартість гривні як національної валюти була абсолютна іншою. Якщо на кінець 2008 року обсяг кредитного портфеля всіх кредитних установ становив 95,6 млрд дол. США, то на кінець 2016 року – лише 22,77 млрд дол. США, тобто у доларовому еквіваленті відбулося падіння більш ніж у 4 рази за останні 8 років. Така ситуація свідчить про значне зниження обсягів кредитування національної економіки, що дуже негативно впливає на діяльність підприємств та вартість доступних на сьогодні кредитних ресурсів на ринку фінансових послуг України.

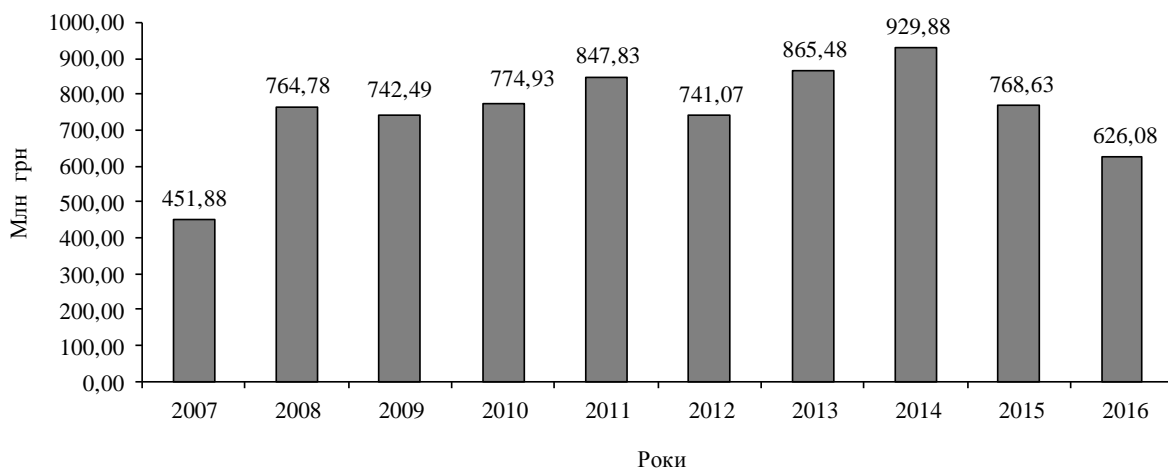

Рис. 4. Загальний обсяг позик, виданих кредитними установами

Джерело: складено авторами на основі [2; 7].

Враховуючи, що національна економіка України є банкоцентричною, то роль банків у її структурі є найбільш помітною серед всіх фінансових посередників. Відповідно, такі установи посідають вагоме місце і на кредитному ринку країни. Проаналізуємо їх сучасний стан. На рис. 5 наведено інформацію про кількість банків, які на сьогодні мають банківську ліцензію. На кінець 2016 року в Україні таких комерційних банків було 99 од. У порівнянні з даними попередніх років спостерігаємо зниження цього показника. Падіння кількості банківських установ почалося у 2014 році і за 2 роки з ринку було виведено НБУ більше 60 банківських установ. Такий процес відбувався у результаті очищення банківської системи НБУ від непрофесійних та фінансово нестійких банків. Також з ринку виводилися установи, яким була притаманна непрозора структура власників і які не оприлюднили кінцевих держателів акцій таких банків.

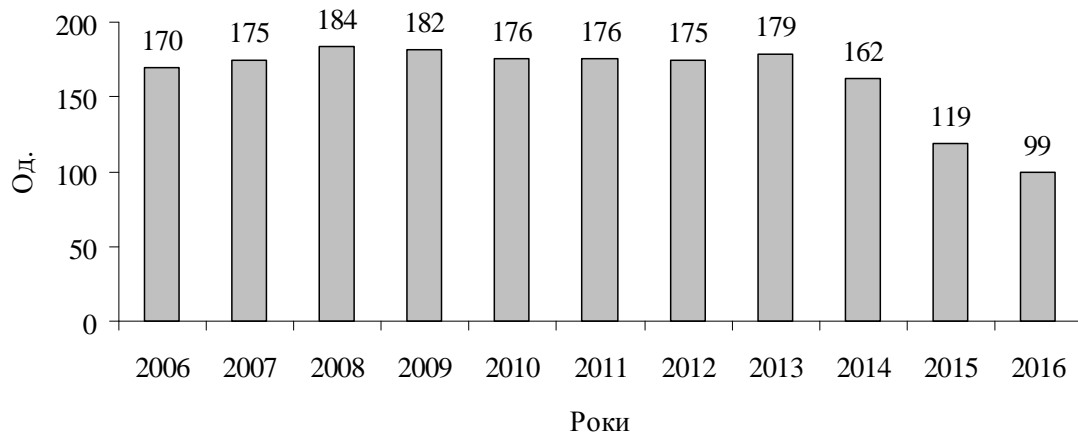

Рис. 5. Кількість банків, які мають банківську ліцензію (на кінець періоду)
Джерело: складено авторами на основі [7].

Очищення банківської системи насамперед вплинуло на кількість банківських установ із 100 % вітчизняним капіталом, оскільки як показують дані рис. 6, загальна чисельність банків за участю іноземного капіталу та банківських установ зі 100 % іноземним капіталом не змінилася суттєво (рис. 6).

На рис. 7 наведено інформацію про обсяги кредитування національної економіки України банківськими установами. На кінець 2016 року обсяг таких кредитів становив 554,64 млрд грн, що на 159 млрд грн менше 2015 року. Показник 2016 року є найнижчим за весь період, що аналізується, крім 2007 року. Така ситуація свідчить про наявність значних проблем та диспропорцій у функціонуванні кредитної системи України.

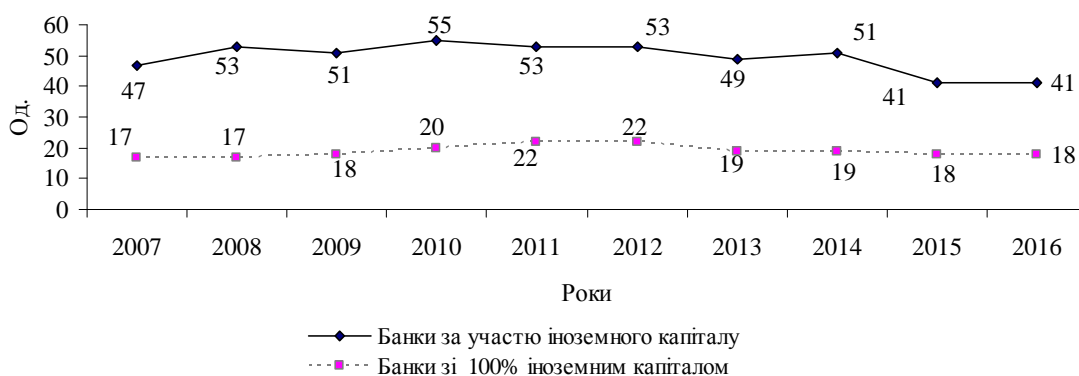

Рис. 6. Кількість банків з іноземним капіталом

Джерело: складено авторами на основі [7].

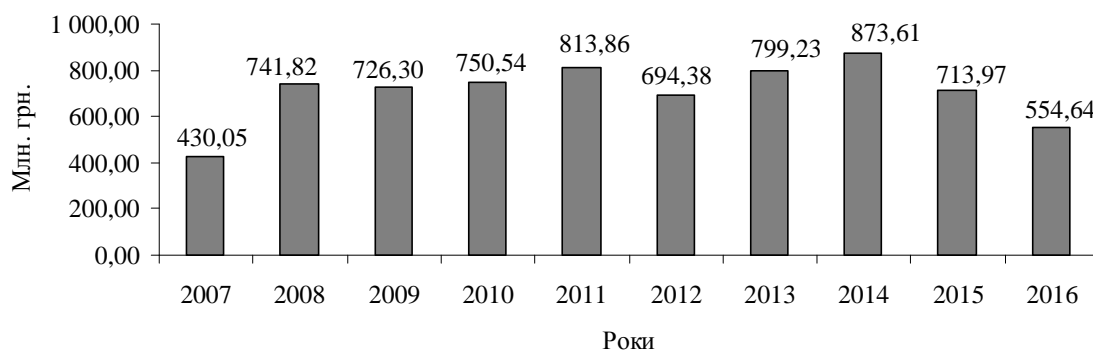

Рис. 7. Кредити та заборгованість клієнтів за банківськими позиками, млрд грн
Джерело: складено авторами на основі [7].

Зниження обсягів кредитів, що видані банківськими установами, дає підстави стверджувати про незацікавленість банків у видачі таких позик економічним суб'єктам, що пов'язано з підвищенням вимог банків до майбутніх клієнтів, значним зростанням відсотків за кредитами, наявністю негативного досвіду співпраці економічних суб'єктів з банківськими установами у 2008–2009 роках – періоді масового неповернення кредитів фізичними та юридичними особами, труднощі з обслуговування валютних кредитів позичальниками, які не мали валютних надходжень тощо. Криза 2008–2009 років оголила всі накопичені у межах кредитної системи проблеми, що не вирішувалися на тлі активного розвитку окресленої системи. Проте після 2009 року обережнішими та уважнішими до позик стали всі учасники кредитних відносин: кредитні установи, особливо банки, громадяни та суб'єкти підприємницької діяльності – потенційні позичальники, НБУ, який трансформував і продовжує вдосконалювати законодавство у сфері надання активних операцій банками, визначення кредитних ризиків та формування резервів під кредитні операції.

Проаналізуємо діяльність інших кредитних установ, що на сьогодні також функціонують у межах кредитної системи України, зокрема, кредитних спілок. На рис. 8-9 наведено інформацію про кількість таких установ та чисельність їх членів у 2006–2016 роках.

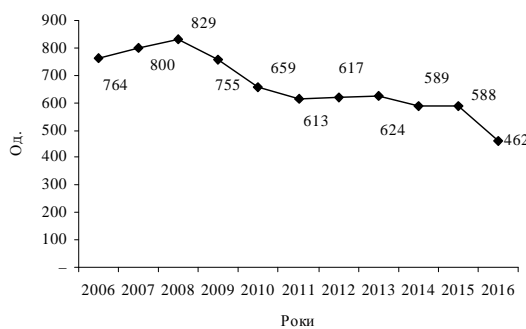

Рис. 8. Кількість кредитних спілок, од.
Джерело: складено авторами на основі [2].

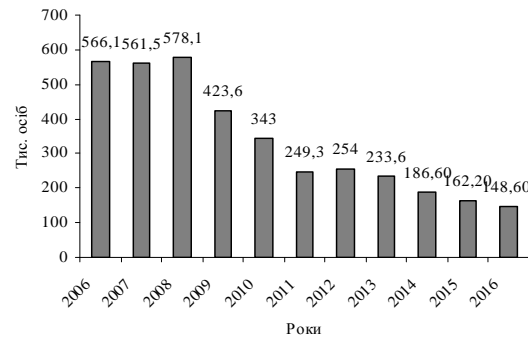

Рис. 9. Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори, тис. осіб
Джерело: складено авторами на основі [2].

Як показують дані рис. 8-9, в Україні поступово знижується активність кредитних спілок у межах кредитної системи. Якщо у 2006 році їх кількість становила 764 од., у 2008 році – 829 од., то вже у 2016 році – лише 462 од. Фактично за вісім років кількість кредитних спілок знизилася удвічі. Звичайно, з огляду на таку ситуацію, зазначені установи не можуть конкурувати не лише з банківськими установами, але і з іншими кредитними компаніями. Відповідно, протягом окресленого періоду зменшувалася і чисельність членів цих установ. У 2006 році їх кількість становила 566,1 тис. осіб, то вже у 2016 році – 148,6 осіб, зменшення відбулося майже у 4 рази. Таким чином, можна стверджувати, що середній показник розрахунку чисельності членів у розрахунку на одну кредитну спілку досить суттєво знизився при одночасному зменшенні кількості кредитних установ у країні. Фактично кредитна кооперація в Україні на сьогодні перебуває у стані стагнації та кризи. На фоні зниження активності кредитних спілок зросла конкуренція на ринку кредитних послуг за гарних позичальників з кредитними компаніями, які активно почали розвиватися, користуючись ситуацією, за якої банки та кредитні спілки не можуть задовольнити весь попит на кредити економічних суб'єктів, особливо у сфері надання швидких позик.

Підтвердженням кризового становища кредитних спілок в Україні є дані про обсяги виданих ними позик у 2006-2016 роках (рис. 10). У 2015–2016 роках спостерігаються найнижчі за останні десять років показники видачі позик членам цих установ. Навіть у 2006 році загальний об'єм таких кредитів становив 2,6 млрд грн. У 2015 році – 1,79 млрд грн, а у 2016 році – 1,8 млрд грн. Загальна тенденція є негативною.

Рис. 10. Обсяги кредитів та простроченої заборгованості у кредитних спілках
Джерело: складено авторами на основі [2].

Найбільший вплив на розвиток кредитних спілок мала фінансово-економічна криза 2008–2009 років, яка дуже негативно відобразилася на становищі цих установ і після наслідків якої вони не змогли відновити докризові показники видачі позик своїм клієнтам. Відсутність належного державного регулювання досліджуваної сфери, гарантування повернення вкладів, ефективних систем оцінки платоспроможності клієнтів та необґрунтована кредитна політика щодо швидкої видачі позик клієнтам, які їх не могли обслуговувати, – все це призвело до зниження темпів розвитку кредитних спілок в Україні. На сьогодні у переважній більшості випадків у межах кредитної системи залишилися найстійкіші окреслені установи, які здійснювали помірковану кредитну політику, вчасно сформували базу лояльних та дисциплінованих позичальників, змогли отримати від них довіру. Зазначене і дозволило їм залишитися на кредитному ринку країни.

Активну діяльність у межах кредитної системи України на сьогодні здійснюють ломбарди, юридичні особи-лізингодавці та фінансові компанії. Масштабів функціонування банківської системи такі установи ще не досягнули, однак, тенденції їхнього динамічного розвитку є стабільно позитивними.

За даними рис. 11 в Україні на кінець 2016 року було зареєстровано 456 ломбардів, 202 юридичні особи-лізингодавці та 650 фінансових компаній. Загалом 2016 рік став складним і для цих типів кредитних установ. Зменшилася чисельність ломбардів на 26 од., юридичних осіб-лізингодавців – на 66 од. Проте активними темпами зростала кількість фінансових компаній – на 79 од. 2014 рік став роком значного зниження кількості фінансових компаній у межах кредитної системи країни, проте наступні 2015–2016 роки дозволили відновити окреслений показник.

Рис. 11. Кількість ломбардів, фінансових компаній та юридичних осіб-лізингодавців
Джерело: складено авторами на основі [2].

Як вже зазначалося, фінансово-економічна криза 2007–2008 років значно трансформувала кредитну систему України, у межах якої почали виникати деструктивні процеси розвитку кредитних установ. Дефіцит кредитних ресурсів, який відчули всі економічні суб'єкти, та їх вартість обумовили швидке зростання кількості ломбардів, кредитних установ, які почали пропонувати високовартісні позики, насамперед, фізичним особам. Така ситуація триває і досі. Агресивна реклама фінансових компаній у сфері кредитування, масове відкриття офісів ломбардів та їх філій і відділень частково на умовах франчайзингу змінили зовні кредитну систему. Окреслені установи продовжують розвиватися швидкими темпами, пропонуючи свої послуги все більшій кількості клієнтів (рис. 12). У майбутньому, на нашу думку, такі компанії будуть диверсифіковувати власний високомаржинальний бізнес та шукати нові способи отримання прибутку.

Дані рис. 12 свідчать, що ломбарди, фінансові компанії та юридичні особи-лізингодавці, особливо протягом 2015-2016 років, наростили обсяги кредитування національної економіки України. У 2016 році ломбарди видали позик на 16,72 млрд грн, що більше показника 2015 року на 4,26 млрд грн, а 2014 року – майже удвічі.

Фінансові компанії навпаки дещо знизили темп нарощення кредитного портфеля, однак, вражає швидкість зростання його абсолютних показників протягом 2007-2016 років. У 2007 році такі установи надали позик на загальну суму 690 млн грн, а у 2014 – 30,82 млрд грн. Тренд зростання окресленого показника є досить стрімким, якщо врахувати, що таке збільшення відбулося за сім років, то в середньому за один рік фінансові компанії нарощували обсяги кредитування на 4,15 млрд грн. На піку свого розвитку кредитні спілки змогли видати позик на 5,5 млрд грн. Темпи розвитку фінансових компаній є надзвичайно високими.

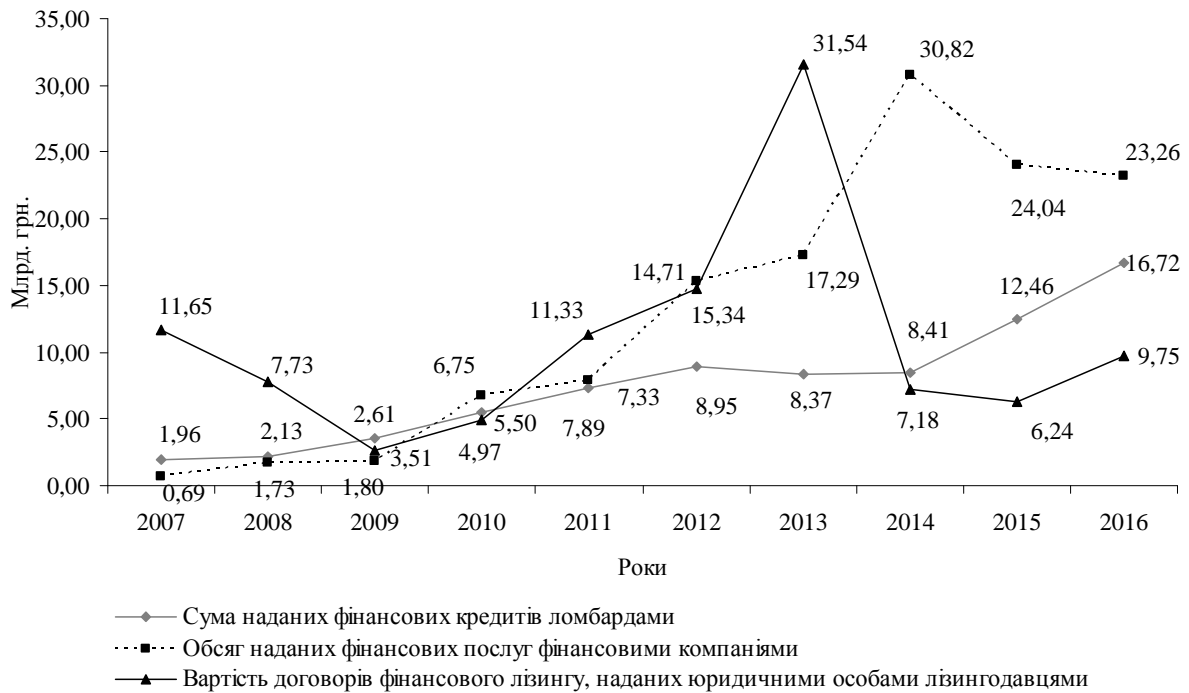

Рис. 12. Обсяги наданих кредитних послуг ломбардами, фінансовими компаніями та юридичними особами-лізингодавцями

Джерело: складено авторами на основі [2].

Юридичні особи-лізингодавці також у 2016 році збільшили обсяги кредитування до 9,75 млрд грн після спаду 2015 року. Після 2008 року такі установи почали активно збільшувати обсяги виданих кредитів і у 2013 році вже надали позик на загальну суму 31,54 млрд грн. Проте у 2014 році спостерігався значний спад активності зазначених установ та зниження темпів їх розвитку, що обумовлено і зменшенням їх кількості у межах кредитної системи України.

Висновки. У статті розглянуто теоретичні аспекти функціонування кредитної системи у межах національної економіки. Зокрема, ідентифіковано два наукові підходи до вивчення окресленої системи, наведено основні її інститути, які були поділені на дві групи: банки (центральный банк та комерційні банки) та парабанківські установи (кредитні спілки, ломбарди, фінансові установи, юридичні особи-лізингодавці). Також було проаналізовано історичні засади формування кредитних систем, визначено основні періоди окресленого процесу, описано особливості їх становлення.

Для оцінки сучасного стану кредитної системи України реалізовано аналіз функціонування основних кредитних установ, до числа яких віднесено банки, кредитні спілки, ломбарди, юридичні особи-лізингодавці та фінансові компанії. З'ясовано, що найбільшими кредиторами національної економіки України є комерційні банки, які надали у 2016 році позик на загальну суму 554,64 млрд грн. Також в Україні активно розвиваються фінансові компанії, ломбарди та юридичні особи-лізингодавці, проте, кредитні спілки перебувають у кризових умовах функціонування і поступово їхня кредитна активність зменшується.

Загалом на кредитну систему України значний вплив здійснили дві кризи: фінансово-економічна 2008 року та економічна 2013–2014 років. 2008 рік кардинально змінив ситуацію на кредитному ринку країни, знизилася активність банків, кредитних спілок, однак, активізували свою роботу ломбарди та фінансові компанії, які змогли знайти шляхи активного розвитку протягом 2008–2016 років.

На сьогодні в Україні банківське кредитування стримується низкою внутрішніх та зовнішніх чинників, що позитивно вплинуло на зародження та розбудову системи інших кредитних установ, які змогли знайти свою нішу в межах кредитної системи країни, а саме, у наданні позик фізичним особам. Проте дефіцит кредитних ресурсів негативно впливає на діяльність суб'єктів господарської діяльності, які не мають альтернативи банківським кредитам у сучасних економічних умовах. Активізація кредитування підприємств, насамперед, реального сектору економіки, вимагає розробки зваженої та узгодженої між державними органами та банківським сектором політики щодо надання позик з одночасним забезпеченням стабільності функціонування кредитної системи та унеможливлення повтору подій 2008 року.

Список використаних джерел

1. Дубина М. В. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України / М. В. Дубина, Я. В. Жарій // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2007. – № 29. – С. 162–171.
2. Інформація про стан і розвиток кредитних установ України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
3. Механізм формування системи парабанківських посередників на фінансовому ринку в контексті забезпечення економічної безпеки України : монографія / С. М. Шкарлет, О. І. Гонта, В. Г. Маргасова, М. В. Дубина. – Чернігів : ЧНТУ, 2014. – 272 с.
4. Мишкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Мишкін Фредерік. – К. : Основи, 1998. – 963 с.
5. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 240 с.
6. Петрук О. М. Банківська справа : навчальний посібник / О. М. Петрук. – К. : Кондор, 2004. – 461 с.
7. Показники банківської системи [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного Банку України. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
8. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2664-14>.
10. Шишкіна О. В. Гроші та кредит : навч. посіб. / О. В. Шишкіна, М. В. Дубина. – Чернігів : Видавець Брагинець О.В., 2016. – 692 с.
11. Шкарлет С. М. Банківські операції : навч. посіб. / С. М. Шкарлет, Я. В. Жарій. – К. : Дорадо-Друк, 2010. – 384 с.
12. Щетинін А. І. Гроші та кредит : підручник / А. І. Щетинін. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 432 с.

References

1. Dubyna, M. V., Zharii, Ya. V. (2007). Problemy ta perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy [Problems and prospects of the development of the banking system of Ukraine]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriiia «Ekonomiczni nauky»* – *Visnyk of Chernihiv State Technological University. Series „Economics”*, 29, 162-171 [in Ukrainian].
2. *Informatsiia pro stan i rozvytok kredytnykh ustanov Ukrainy [Information on the state and development of Ukrainian credit institutions]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
3. Shkarlet, S. M., Honta, O. I., Marhasova, V. H., Dubyna, M. V. (2014). *Mekhanizm formuvannia systemy parabankivskykh poserednykiv na finansovomu rynku v konteksti zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [The mechanism of forming a system of non-bank*

financial intermediaries in the financial market in the context of ensuring the economic security of Ukraine. Chernihiv: ChNTU [in Ukrainian].

4. Myshkin, F. (1998). *Ekonomika hroshei, bankivskoi spravy i finansovykh rynkiv [Economics of money, banking and financial markets]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

5. Orliuk, O. P. (2003). *Bankivska systema Ukrainy. Pravovi zasady orhanizatsii [Banking system of Ukraine. Legal basis of the organization]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

6. Petruk, O. M. (2004). *Bankivska sprava [Banking]*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].

7. *Pokaznyky bankivskoi systemy [Indicators of the banking system]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.

8. Pro banky i bankivsku diialnist [On Banks and Banking]. № 2121-III (December 7, 2000). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

9. Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh [On Financial Services and State Regulation of Financial Service Markets]. № 2664-III (July 12, 2001). Retrieved from <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2664-14>.

10. Shyshkina, O. V., Dubyna, M. V. (2016). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Chernihiv: Vydavets Brahynets O. V. [in Ukrainian].

11. Shkarlet, S. M., Zharii, Ya. V. (2010). *Bankivski operatsii [Bank operations]*. Kyiv: Dorado-Druk [in Ukrainian].

12. Shchetynin, A. I. (2006). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Kyiv: TsNL [in Ukrainian].

Гонта Олена Іванівна – доктор економічних наук, професор, директор Інституту економіки, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Гонта Елена Ивановна – доктор экономических наук, профессор, директор Института экономики, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Olena Gonta – Doctor of Economics, Professor, Director of the Institute of Economics, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

Дубина Максим Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Дубина Максим Викторович – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Dubyna Maksym – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: maksim-32@ukr.net; mvdubyna@gmail.com

Пархоменко Ірина Анатоліївна – магістр, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Пархоменко Ирина Анатольевна – магістр, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Parhomenko Irina – master, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).